

OLEJEK (511) *sb m*

o oraz oba e jasne.

sg *N* olejek (129). ◇ *G* olejku (133). ◇ *A* olejek (33). ◇ *I* olejkiem (140); -em (7), -(e)m (133). ◇ *L* olejku (12). ◇ *pl N* olejki (9). ◇ *G* olejków (16); -ów (5), -(o)w (11). ◇ *A* olejki (15). ◇ *I* olejki (15), olejkami (6); -i *FalZioł* (11), *SkarŻyw* (3); -ami *Leop*, *BudBib*, *MWilkHist*; -i : -ami *Mącz* (1:3). ◇ *L* olejkach (2), olejk(o)ch (1); -ach *BibRadz*; -ach : -(o)ch *FalZioł* (1:1); ~ -ach (1), -(a)ch (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. *Specyfik sporządzony przez dodanie do oleju lub oliwy różnych substancji (często aromatycznych), zwłaszcza roślinnych, albo przez wytłoczenie z roślin innych niż oliwki, siemię lniane itp., lub też z roślin nieoleistych metodą wyciskania, odparowywania itp.; używany do celów leczniczo-kosmetycznych i kultowych; oleum, unguentum PolAnt, Vulg, Mącz, Cn; pinguedo PolAnt; hedychrum Cn (510) : Wonia tego oleyku/ acźkolwiek czyni bolenie głowy/ á wźakoź rospądza materią s ktorey boleść pochodzi z głowy *FalZioł* I 133d; Iako oleyki śprawiac ku leczeniu. *FalZioł* II 22v; Ty wźytki rzeczy na miałki ftłukłfzi proch z oleyki/ á z rozpułczonym na ogniu wołkiem: zpułć, A z tego będziefz miała barzo dobrą á dofwadczoną małć *FalZioł* V28v, kt, + 5d, I 7d, 10d, 72a [2 r.] (41); Abowiem co ta/ ten oleiek/ na moie ćiało wypuściła/ na pogrżebći to mnie vczyniła *MurzNT Matth* 26/12, *Matth* 26/9, *Ioann* 12/3, 5, 7; *Leop Esth* 2/12, *Mar* 14/5; Przynieście mi oleyki y mydło/ á zámknicie drzwi w fadu/ ábych fię zmyłá. *BibRadz Dan* 13/17, *Ps* 132/2, I 328c marg, II 128a marg; Ampulla in balneis, Słoyek s oleykiem łaziennym. *Mącz* 8c; Reunctores, Pomázownicy/ którzi fie przed czáli olieykami dáli nácierác do zápáfowania. *Mącz* 503b, 49c, 150c, 160c, 261c, 312b, 503b [2 r.]; *SienLek* 160 źp, 161 źp, S[ss]v; a iáko lepfze pierśi twoie niż wino/ á zapach oleykow twoich niż wźytkie wonności. *BudBib Cant* 4/10, *Is* 57/9; *BudNT Luc* 7/37; *Oczko* 2; *MWilkHist* C3 [3 r.], C3v; *LatHar* 689 [2 r.], 704 [3 r.], 727; A oto niewiáftá ktora byłá w mieście grzeźnicá [...] / przyniośłá álábáftrowy łoiek oleyku. *WujNT Luc* 7/37, przedm 38, s. 109 marg, *Matth* 26/12, *Mar* 14/4, 5 (9).*

olejek dla czego [= na co] (1): Ołobno oleiek dla bolącżek morowych, y na infze niemocy barzo pożyteczny. *FalZioł* II 23.

olejek na co [w tym: dobry, pomaga, pomocny, użyteczny (11)] (17): Też oleiek tego ziela ieft dobri na wkąłzenie węża y infzych iadowitych zwierząt. *FalZioł* I 128a; Y iakmiarź oleyki wźytki w aptekach na rozmagite niemoczy z oliwą przyprawuią. *FalZioł* III 22d, I 137d, 152c, II 22v [2 r.], III 13a, c, [2 r.] (13); Oleiek ná bolącżki morowé bárzo pomocny *SienLek* 126, 119, 123v, 126 marg.

olejek (na)przeciw(ko) czemu [w tym: dobry, użyteczny, wyborny (11)] (12): Naprzeciw powietrzu Oleiek barzo dobri/ Y na leczenie. *FalZioł* II 23; Oleiek fnich [orzechów] ieft vżytheczny naprzeciw denney bolefcy y bolefcy łuchech żył/ y też na otoki ran. *FalZioł* III 19b, +5d, I 67c, 68a, b, 126a (12).

W połączeniu z nazwą (1): Oleiek kthori zową Oleum calidiífimum [żywot zatwardza] *FalZioł* V 106.

W połączeniu z nazwą substancji, z której sporządzono olejek [w tym: ai (258), G sb (37) (w tym lat. (9)), z + G sb (42), Abl lat. (1); olejek + nazwa (275), nazwa + olejek (63)] (338): Theż oleiek Iáłowczow/ iad tłumi j wyciąga z rany [...] / kiedy nim miefcze namażefz. *FalZioł* I 68b; Oleiek leliowy refolwuiie bez żadnego grizienia y odmiękcża *FalZioł* I 72a; Theż oleiek thych Koczenkow mozg

pothwierdza y łuche żyły y kołci zagrzewa á prawie ie oziwia *FalZioł* I 128d; Oleiek Fijołkowy bywa/ Gdy vwarzyłz Fijołki w oliwie *FalZioł* I 149d; Oleiek tych orzechow [...] wrzodi rozładaiące ciało y krofty złe goij [...] *FalZioł* III 18d; Oleiek z pńenicze Liłzaie y parchy goij *FalZioł* III 25a; Sadło iey [liszki] z oleykiem kofácczowym łpufzczone, bolenie zębów y wśzu oddala. *FalZioł* IV 14a; Też dziecięciu takowemu/ ieft barzo dobrze wpufzczá oleiek Caftoreum/ Coftinum: w nos po trofzche/ dla wyfufzenia nie czyftofci [!] zgłowy *FalZioł* V 43v; Rzeczí potwierdzaiące członki niektore: łą ty. Rożany oleiek, małtikowy oleiek, mirtowy oleiek, koriandrowy, mirtowy, fandalu^m, piołynowy łok, Czenturzijey łok. *FalZioł* V 96, +5d [8 r.], I 1d, 2a, 2b, 4b (282); Marjá tedy wzięwłzy funt oleiku/ Nardu łczerego a kołztownego pomázáła nogi Iefufowé *MurzNT Ioann* 12/3; *Leop Esth* 2/12; Oleum amygdalinum colorem commendat, Migdálowy oleyek czini dobrá fárbę. *Mącz* 206c; Pisselaeon, Oleyek ze łmoły. *Mącz* 301b, 7c, 39d, 40a, 54d, 95c (18); Pámięć twierdzi ząb łłoniowy tarty/ czwartą część od łotá/ dać pić w wodzie miodowej. Albo tył oleykiem ceglánym nácieray *SienLek* 57v; nátlucz polney ruty z kozłowym łoiem/ zmiefzay z oleykiem żółtkowym/ á tym dnę pomázuy *SienLek* 123v, 48v, 51, 55v, 71, 83v (21); *Oczko* 14v, 16v, 17, 28v, 33; *MWilKHist* C3; *Calep* 58a, 603b; *LatHar* 704; *WujNT Mar* 14/3, *Ioann* 12/3; Chwali piłmo Iozephá/ y Nikodemá/ ktorzy ná ciało Páńłkie przy pogrzebie wielki kołzt vczynili: drogiemi ie oleyki z áloes y z myrrhy nápułzczáiąc. *SkarKaz* 386a; *PaxLiz* D2v.

W połączaniach szeregowych (2): Coż wđdy lepfzego czynimy Iż do grobu nie idziemy. S tymi náłzými żiołámi Z Oleykámi y z máściami. *MWilKHist* G4, C2.

W porównaniach (4): Dla wonności przenawybormieyfzych máści twoich/ gdyż imię twoie ieft iáko oleiek wonny/ á przetoż fię ciebie rozmiłowały dzieweczki. *BibRadz Cant* 1/2; *SkarJedn* 59, 148; Iáko od dobrego oleyku woniey odegnáć nie moželz: ták dobre vczynki bez poćiechy y woniey nádzieie dobrej nie łą *SkarKaz* 350b.

W charakterystycznych połączeniach: olejku dać, przył(ew)ac (włac) (13), przyłóżyć, przymieszac, wziac (75); (u)czynic olejek (11), przedać (przedan) (9), przyprawić; włóżyć w olejek; natrzeć (nacierać) olejkiem (3), pachniec; słuc (słuczony) z olejkiem (4), uwarzyć (2), zmieszac (zmieszany) (64); olejek ciepły (3), dobry, dziwny, kosztowny, krolewski, łazienny, rozkoszny, słodki, tłusty; olejek z aloesu, bielonu, bobkowy (30), ceglany (z cegły) (4), cebulny, ćwikłany, fijołkowy (27), gorczyczny, jałowcowy (7), kocenkowy (2), koprowy (5), kosaćcowy, kostusowy, laktuczany, lilijowy (21), makowy, majoranowy (3), mastykowy (2), migdálowy ((z) migdálow) (22), mirtowy (mirtellowy) (5), narcyzowy, nardowy, niedźwiadkowy (2), nostrzegu, orzechowy (8), pigwiany (3), piołyn(k)owy (3), pokrzykowy, pokrzywiany, rożany (92), ruciany (2), rumienkowy (rumnowy) (18), szpikandrowy (szpikandru) (4), zyzanijowy (2), żółtkowy.

Zwrot: »mazać (a. namaz(ow)ać, a. pomaz(ow)ać (się), a. omazać), pomazany olejkiem; olejek namazywania« = *oleo a. unguento ungere Vulg, PolAnt; oleum unctionis PolAnt* [szyk zmienny] (57:2; 1): Iteż zimno wielkie ktore w zimniczach bywa oddala gdi tym oleykiem grzbiet namażefz. *FalZioł* I 35b, I [26]b [2 r.], 35b, 68a [2 r.], b, 75d (39); *LubPs* hh4; A pomázáłás fie krolewłkiemi oleykami [et ornasti te regi unguento]/ y zámnożyłás bárwićzki y máści thwoie. *Leop Is* 57/9, *Esth* 2/12; Ieft ktho niemocny miedzy wámi? niechay wzowie stárłszych kołciołá/ á niech fię zá nim modłá/ pomázuiąc

go olejkiem w imię Pánłkie. *BibRadz Iac* 5/14, *Eccli* 45/17[18]; *Mqcz* 23a, 308c; *SienLek* 48v, 108v, 109 [2 r.], 130, 135v; Tefz wczynił [*Becaleel*] oleiek święty námazywánia/ y kádzenie wonne czyfite/ robotą Aptekárłką. *BudBib Ex* 37/29, *Am* 6/6; *BudNT Luc* 7/38; *Oczko* 16v, 28v; y obwinione [*ciało*] w drogie płótna/ y pomázáne oleyki [...] wiezli do pániey fwoiey Aglais. *SkarŻyw* 441; *WujNT Luc* 7/38, 46.

Wyrażenia: »balsamowy olejek« = *balsam*; *balsaminum oleum Mqcz*; *balsamelaeon Calep* (2): *Mqcz* 23a; *Balsamelaeon* – Balsamowi oleiek. [...] *Succus est oleo persimilis, qui [...] ex imis balsami fruticis [...] profluit Calep* 123a.

»olejek drogi« = *unguentum pretiosum PolAnt, Vulg* [szyk 7:3] (10): *MurzNT Matth* 26/7; *LubPs* ee3v; *SkarJedn* 148; nábrał z łobą y oleykow drogich y prześcieradł y innych ku czći y pogrzebu świętym potrzebnych dołtátkow. *SkarŻyw* 440; Do tego vbioru kazał P. Bog Moyżefzowi wczynić zmirry/ cynámonu/ ztrćiny wonney/ z káfey y z oliwy/ oleiek drogi/ y pomázác im Aaroná y łyny ie^{go} ná kápłáńftwo. *SkarŻyw* 491; Godźieneś. P. Iezu Chryfite wśelkiey czći y chwały/ nágotowánim oleykow drogich/ obumárłemu ciáłu służących/ od Máryey Mágdálenny/ y inźnych naboźnych pań wczczony. *LatHar* 545, 689; *WujNT Matth* 26 arg, 7; *SkarKaz* 456a.

»olejek święty« = *oleum sanctum a. sanctificatum PolAnt* (2): Ręce iego poświęcił Moizefz/ á pomázal go olejkiem świętym. *BibRadz Eccli* 45/17[18]; *BudBib Ex* 37/29.

»olejek woniąjący (a. wonny), wonności« [szyk 8:7] (14:1): *FalZioł* +5d, II 23v; á k wietfzey piękności/ Pomázála [*Judyta*] oblicze łwe oleykiem wonności *LubPs* hh4; Człowiek vbogi co fię kocha w wełelu/ á co fię kocha w winie y w oleykách wonnych/ niezbogácieie. *BibRadz Prov* 21/17, *Prov* 21/20, *Cant* 1/2; Myron, Latine unguentum, Woniáyący oleyek. *Mqcz* 240a, 76d, 247b, 503b [2 r.]; *BudBib Eccli* 50/15; *SkarJedn* 59, 148; Przedaycie nam zioł pachniących Y oleykow woniáyących Iż z nich máści naczynimy [...] Ná ciáło miłtrzá náłzego Dźiś do grobu włożonego. *MWilKHist* C2v.

Szeregi: »maść, (a, albo, i) olejek« [szyk 4:1] (5): okazał im dom wonnych zioł/ y złocho/ y łrebro/ máści rozmaíte á oleyki [!]/ y dom krolewłki *Leop* 4.Reg 20/13; *Mqcz* 95c, 503b; O przypráwie rozmaitych oleyków y Máści. *SienLek* 160; nim ią do łóżnice Pánłkiey/ wedle zwyczáiu máściámi y oleyki przypráwiono: [...] *SkarŻyw* 283. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»olejek albo oliwa« (1): przecedziwłzy przylož wołku á oleyku albo oliwy/ áłthego wśitkiego wczyn małć/ ktorą maży łledzionę poranu. *FalZioł* I 73b.

Przen (5) :

olejek czego (4): O iáko iełt dobro y miło w iedności bráćiey miełzkác. Tam Grekowie błogoláwienłtwo wzięli/ tám ná nie z głowy Aaronowey/ to iełt naywyźłzego kápłaná on wonny oleiek łálki y miłóšierdzia Bożego/ y pokoju niebiełkiego wylany iełt. *SkarJedn* 293. *Cf Zwrot*.

Zwrot: bibl. »pomazać (a. namazać) olejkiem radości« = *ungere oleo exsultationis PolAnt, Vulg* [szyk *zmienny*] (3): Vmiłowałes łprawiedliwość/ á nienawidźiałes niepráwości/ dla tegoż pomázal cię Bog/ Bog twoy/ oleykiem radości/ nád thowárzyłze twoie. *BibRadz Hebr* 1/9; *CzechRozm* 60v; *WujNT Hebr* 1/9.

Wyrażenie: »olejek wonny« [szyk 1:1] (2): *SkarJedn* 293; O IEZV przenaflodfzy rozlany oleiek wonny imię twoie: niech fkołztuie [!] iáka ieft flodkość dobroći twoiey/ gdy mię nie wdzięcznego zdrowiem twym odkupuiefz *SkarŻyw* 4.

2. Ropa naftowa (2) : vwarz proch Czemierzicze bialey w oleyku ktory zową petreoleum á thym namazuy nogy bolące vznałz pomocz niemałą. *FalZioł* I 46a.

Synonimy: **1. maść; 2. nafta.**

Cf **OLEJ, [OLEJEC]**

JDok